EUGEN JANITSEK

TOPONIMELE DE ORIGINE UCRAINEANĂ DIN ÎMPREJURIMILE BECLEANULUI (JUD. BISTRIŢA-NĂSĂUD)*

În cercetarea istoricului şi a răspândirii grupelor etnice ucrainene din Transilvania, de-a lungul veacurilor, un rol important îl au stabilirea răspândirii teritoriale, stratificarea şi cronologizarea numelor topice de origine ucraineană, fapt ce necesită un studiu amănunţit şi general diacronic şi sincronic al acestora. Remarcăm, de asemenea, că locurile de aşezare ale unor grupuri etnice ucrainene, asimilate în cursul veacurilor trecute de populaţia românească sau, mai rar, de cea maghiară, nu corespund totdeauna răspândirii teritoriale a toponimelor de origine ucraineană. Nume de localităţi ca *Rus, Ruşi, Ruseni, Rusul Bârgăului, Rusul de Jos, Rusul de Sus, Ruşciori, Ruşii Munţi, Ruştior* etc., sau ca *Oroszfája, Oroszborgó, Orszfalu, Oroszi, Reussdorf, Reussisschdorf* etc. denotă existenţa, odinioară, pe teritoriul acestor sate, a unor grupuri de populaţie ucraineană; însă numele acestor localităţi au fost create de români, respectiv de maghiari şi de germani, şi, ca atare, nu pot fi considerate de origine ucraineană. Menţionăm însă că acest fapt nu exclude existenţa eventuală a unor nume topice de origine ucraineană în microtoponimia satelor amintite. De altfel, există şi localităţi cu nume de origine ucraineană – create de ucraineni din aşezările apropiate – care nu au avut niciodată populaţie ucraineană. Aşa, de exemplu: satul *Moisei* (jud. Maramureş) are şi forme atestate la 1465: *domenium Mayzen,* 1468: *nobilitas de Moyzen,* 1495: *Mayzyn* (Suciu, vol. I, p. 405). Numele maghiar al satului este *Mojszén* şi reflectă o formaţie ucraineană de la numele de persoană rom. *Mois(e)* + suf. ucr. pos. *-yn.* Ţinând seama de datele documentelor istorice (Mihályi, p. 56-58, 345-347, 369-370, 471-472, 482, 492, 582-583, 594-595; Bélay, p. 175 şi R. Popa, 91), de faptul că microtoponimia acestui sat este în întregime românească şi că avem atestări ca: 1365: *Moyze,* 1450: *Mayze,* 1453: *kneziatus Moyzey* (Suciu, I., 405), putem afirma că aşezarea a avut întotdeauna populaţie românească, iar numele cu aspect ucrainean i-a fost atribuit de către ucraineni, locuitori ai satelor apropiate din Poienile de Sub Munte, Ruscova, eventual din Leordina, Petrova, Rozavlea.

---

* Comunicare prezentată la Al X-lea Simpozion Naţional de Onomastică, Cluj-Napoca, 26-28 octombrie 1993.

DACOROMANIA, serie nouă, IX – X, 2004 – 2005, Cluj-Napoca, p. 157-161

Aşadar, nu în toate cazurile aria numelor topice ucrainene coincide cu aria de răspândire a populaţiei ucrainene.

De asemenea, din motive metodologice, cele două arii amintite nu pot fi considerate identice, deoarece determinarea ariei de răspândire a toponimelor ucrainene constituie un fapt sincronic, contemporan. Această arie reprezintă repartizarea teritorială a numelor topice ucrainene existente şi astăzi, câtă vreme aria de răspândire a populaţiei ucrainene a fost într-o schimbare continuă în cursul istoriei. Cu alte cuvinte, numele topice ucrainene existente astăzi au fost create în diferite epoci şi, astfel, ele reflectă aria de răspândire a ucrainenilor în diferite perioade istorice. În majoritatea covârşitoare a cazurilor, atestările referitoare la macrotoponimie lipsesc, şi de aceea cronologizarea precisă a acestor nume topice este aproape imposibilă.

Pentru a stabili mai precis răspândirea istorică în trecut a diferitelor grupări etnice răzleţe ucrainene este necesară studierea amănunţită a microtoponimelor de pe teritoriul satelor care puteau să aibă în trecut şi o populaţie ucraineană.

Încă în 1969, într-un articol publicat în primul volum de *Studii şi materiale de onomastică* am demonstrat, pe baza microtoponimiei, că în satul Ruştior (jud. Bistriţa-Năsăud), azi un sat pur românesc, în trecut, pe lângă populaţia românească, a trăit un grup de ucraineni, asimilat de populaţia majoritară românească.

Acum încercăm să arătăm, pe baza microtoponimiei, că la sfârşitul Evului Mediu în satele Rusu de Jos şi Rusu de Sus (ung. Alsóoroszfalu, Felsöoroszfalu), deci nume de localităţi date de români, respectiv de maghiari, situate în apropierea oraşului Beclean (jud. Bistriţa-Năsăud), a trăit, alături de populaţia românească, şi un grup etnic ucrainean, dispărut, asimilat de populaţia majoritară românească.

Satul Rusu de Jos (popular Ruşii de Jos) este aşezat de-a lungul pârâului Meleş, afluent al Someşului Mare, la 3 km de orăşelul Beclean, iar satul Rusu de Sus (popular Ruşii de Sus), de asemenea, se întinde în valea pârâului Meleş, la confluenţa cu pârâul Malinului, la o distanţă de 12 km de Beclean.

Primul document care vorbeşte despre Rusu de Jos datează din 1305; din acesta reiese că numele iniţial al satului a fost *Karachuntelke,* adică terenul sau moşia lui Crăciun. De asemenea, cu numele de *Karachuntelke* apare şi celălalt sat, Rusu de Sus, cu un secol mai târziu, în 1405. Din aceste documente reiese că satele amintite sunt sate iobăgeşti, cu o populaţie românească, în posesiunea magnaţilor Bánffy, apoi Apafi şi Bethlen. Ştiri şi despre o populaţie ucraineană apar într-un document din 1410, când sunt amintite ambele sate cu numele latinesc: *utraque villa Ruthenorum* şi în 1447: *duae possessione Orozfalu.* Însă nici numele vechi ale satelor nu sunt uitate (ceea ce este şi o dovadă a continuităţii populaţiei originare româneşti pe lângă grupul etnic ucrainean aşezat); apar des denumiri ca: *Also Karachuntelke,* în 1467; chiar şi în 1624: *Also Orozfalu alias Karacsontelke.* Primele atestări ale numelor noi ale satelor apar în 1760, cu o formă mixtă: *Also Rusz, Felsö Rusz,* mai târziu, în 1839: *Ruszu gyin Zsosz* şi *Ruszu gyin Szusz.*

Deci atestările din 1410: *villa Ruthenorum* şi 1447: *Orozfalu* denotă că grupurile etnice ucrainene în aceste două sate s-au aşezat la începutul secolului al XV-lea, deoarece în această perioadă apar numele noi ale satelor, conţinând numele etnic *rus,* adică *ucrainean, rutean.* Populaţia ucraineană a acestor două sate nu a supravieţuit după a doua parte a secolului XVII-lea, deoarece avem documente (conscripţii) sigure că amândouă satele au fost distruse în întregime în 1658, rămânând un scurt timp *deserta praedium*, adică fără locuitori. După un timp ambele sate au fost repopulate cu o populaţie pur românească. Avem conscripţii complete din 1713 şi 1785 cu numele locuitorilor iobagi şi jeleri. Aceste nume de familie sunt toate româneşti, şi astăzi satele amintite au o populaţie pur românească. În 1960 Rusu de Jos avea 381, iar Rusu de Sus, 416 suflete.

Analizând toponimia satelor amintite, putem vedea că domină categoric microtoponimele româneşti, dar, într-o măsură mai mică, apar şi nume topice de origine ucraineană, moştenite de la grupul etnic ucrainean dispărut. Preluarea acestor toponime de origine ucraineană de către populaţia românească denotă o convieţuire mai lungă româno-ucraineană încă înainte de distrugerea satelor, în 1658. Această convieţuire trebuia să se desfăşoare de la începutul secolului al XV-lea, când apar ucrainenii, şi până la distrugerea temporară a satelor. Înainte şi după această perioadă satele amintite aveau numai populaţie românească. Probabil, în cursul perioadei dintre secolul al XV-lea şi a doua jumătate a secolului XVII-lea, acest contact etnic s-a sfârşit cu o asimilare a grupului etnic ucrainean, dar dovada existenţei acestui grup s-a păstrat în microtoponimia satelor studiate.

Toponimie de origine ucraineană şi compuse cu numele topice de origine românească secundare, derivate, sunt următoarele:

a) ***Satul Rusu de Jos***

1. COŞARGURA (Între Coşargura, Su Coşargura), arăt.; atestat în 1864: Cosargu. Cf. ucr. *kočerga,* dial. *košerga* „vătrai, cârlig”.

2. COLDURI, păd., o formaţie românescă cu desinenţa pluralului de la un etimon ucr. *koloda* „butuc, Buştean”; o derivaţie românească: Dealu Coldurilor.

3. DULN'IC, păd., toponim cu un aspect ucr., cf. ucr. *dolnyk* „cupa” (Hrynčenko, I, 414). Etimologia nu e sigură.

4. IZBIŞT'A, arăt.; din ucr. *ysbyšte* sau *yzbyšča* „casă ţărănească mică”; formaţie românească: Pă Izbişt'e (Hrynčenko, II, 170).

5. HIJA, păd., deal; Formaţii rom.: Izvoru Hijii, Dealu Hijii, Su Hija; < ucr. *chyža* „colibă”; 1898: Hizsa (Hrynčenko, IV, 396).

6. HORAI, deal, păd.; din ucr. *hora* „deal, munte”; 1699: Horaj.

7. HORODIŞT'E, deal; din ucr. *horodyšče* „loc unde a fost o fortăreaţă, cetate” (Hrynčenko, I, 315); 1864: Horodişte.

8. N’IJPOTOCU, păş.; din ucr. *mižpotok* „între păraie” (Hrynčenko, II, 340 şi III, 378).

9. PASĂCA, păd.; din ucr. *pasika* „stupărie, prisacă” (Hrynčenko, III, 99).

10. SĂLĂUANA, izvor sărat, deal, arăt.; din ucr. *solotvyna* „pământ sărat; izvor sărat, lac sărat” (Hryněenko, IV, 164).

11. SIMN’A, deal, păd.

12. UZARINCA, arăt.; din prep. ucr. *u* „la” + ucr. *zarinck* „mal acoperit cu nisip” (Hryněenko, II, 90).

13. VOLOSCA, arăt.; derivat rom.: Pârâu Volosca; din ucr. *voloska* „româncă” (Hryněenko, I, 25); 1699: Volosca.

14. ZAHORAIA, fân.; derivat rom.: Izvoru Zahoraii; din prep. ucr. *za* „după, peste” + ucr. *hora* „munte, deal”.

b) *Satul Rusu de Sus*

1. BUCUNA, arăt.; derivat rom.: Dealu Bucunii; toponim cu un aspect ucr.; probabil derivă de la un etimon ucr. *buk* „făget” + suf. ucr. *-yn(a)*. Etimologia nu e sigură.

2. DUBRUCA, arăt.; derivate rom.: Drumu Dubruşii, Pă Dubruca; din ucr. *dubruka* „pădurice de stejar” (Hryněenko, I, 425).

3. IAUR, arăt.; derivate rom.: Drumu Iaurilor, După Iauri; din ucr. *javir* „arţar” (Hryněenko, IV, 534).

4. JĂLĂBOC, arăt.; derivate rom.: Pârâu de la Jălăboc, Izvoru de la Jălăboc; din ucr. *žolobok* „valău, jgheab, covată, troacă” (Hryněenko, I, 490).

5. HURCA, păd., fân.; din ucr. *horka* „pădure mică” (Hryněenko, I, 310); 1864: Hurka.

6. POROBISCE, fân.; din vb. ucr. *porubyty* „a tăia, a defrişa”, din rădăcina *porub* + suf. ucr. *-yšče* > ucr. *porubyšče* „loc unde a fost o defrişare” (Hryněenko, III, 345).

7. RUSCAI, deal, arăt., păş., liv.; după tradiţie orală, aici locuiau cândva familii ucrainene; cf. ucr. *ruskyj* „rus”.

8. ZACOLIŢA, fân., păş., arăt.; din prep. ucr. *za* „după, peste” + ucr. *okolyc’a* „hotarul satului, margine, împrejurime” (Hryněenko, II, 48); 1864: Zacolitia.

Următoarele toponime, deşi nu sunt de origine ucraineană, trimit totuşi la foşti locuitori ucraineni ai satului:

9. FERTAIU RUSCALILOR, atestat în 1864: Fertaiul Ruscaliloru, adică „cartierul ruşilor”, parte de sat.

10. PÂRÂU RUŞULUI, adică Pârâu Rusului; porneşte de la Zacoliţa.

11. PĂ TRUNUSCURI, arăt.; are şi o atestare din 1864: *Fertaiul Turnescurilor;* probabil la baza acestor toponime stă numele de persoane *Turnovskyj,* tot de origine ucraineană. Etimologia nu e sigură şi este discutabilă.

În încheiere putem afirma că depistarea şi analiza microtoponimelor adeseori ne ajută la stabilirea unor grupe etnice, care în cursul istoriei au trăit, au convieţuit cu populaţia actuală în localităţile studiate, şi de multe ori ne ajută şi la cronologizarea perioadei de existenţă a lor în localităţile cercetate.

ABREVIERI

arăt. = arătură.
fân. = fânaț.
liv. = livadă.
păd. = pădure.
păș. = pășune.

Bélay = Bélay Vilmos, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétöl a XVIII. század elejéig,* Budapest, 1928.
Hrynčenko = B. D. Hrynčenko, *Slovar' ukrainskogo jazyka,* vol. I – IV, Kiev, 1909.
Mihályi = Ioan Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV,* Sighetul Marmației, 1900.
R. Popa = Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea,* București, 1970.
Suciu = Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania,* vol. I – II, București, 1963.

Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, nr. 31